

Utolsó pillanat

Beszélgetés Varga Zsuzsannával

2005. május 23. - Szlanárs Emese

„Kőszegen és környékén 1944 végétől zsidók ezreit gyűjtötték mukatáborokba. Ahogy a front haladt keletről nyugatra, az oda deportált zsidókkal ásattak sáncokat, tankcsapdákat, hogy megállítsák az orosz frontot. Utólag persze kiderült, hogy az egésznek semmi értelme nem volt, az orosz előrenyomulást csak mintegy fél órával tudta hátráltatni a sáncrendszer, amelynek kiásása során több ezer ember vesztette életét.”

Varga Zsuzsanna dokumentumfilmjében az elhurcoltak szomszédai idézik fel a tragédiát.

filmhu: *A szembenézés a múlttal fontos, az utóbbi időben jó néhány holokauszt témájú film született. A te alkotásod a holokausztot a kőszegi zsidók szomszédainak szemszögéből mutatja be. Miért érezted szükségét annak, hogy holokauszt témájú filmet készíts?*

Varga Zsuzsanna: Azok a filmek, amelyek eddig készültek, a zsidó túlélőket szóltatták meg. A *Szomszédok voltak* azért újszerű, mert a szemtanúkkal forgattunk, az elhurcoltak, illetve a később odahurcoltak szomszédaival. A film szerkesztő-riporterével, Kriza Bori szociológussal együtt fontosnak tartottuk, hogy végre a „másik” oldal is megszólaljon. A film forgatásakor érdekes volt azt tapasztalunk, hogy a szereplőink ma ugyanúgy beszélnek, ugyanazokat a kifejezéseket használják, mint 60 évvel ezelőtt. A holokausztot feldolgozó filmekre azért is szükség van, mert Magyarországon a felelősség kérdése még mindig tabu, a múlttal való szembenézés nem történt meg úgy, ahogy például Németországban, ahol a felelősségvállalás a társadalom és az egyének számára is elkerülhetetlen volt. Nálunk az a vélekedés, hogy a háború bűneiért a németek felelősek, a magyarok semmiről sem tehetnek. Történelmi kutatásokból tudjuk: '44 nyarán körülbelül 150 német katona (az „Eichmann kommandó”) vezényelte le a deportálásokat Magyarországon. Egyértelmű, hogy erre önmagukban képtelenek lettek volna, elengedhetetlen volt a kétszáz ezer magyar katona, csendőr, rendőr, vasutas, jegyző, orvos, bába és egyéb közreműködő segítsége. Ezek mi voltunk: a szüleink, nagyszüleink vettek részt a saját szomszédaik elhurcolásában. Jó lenne megkérdezni őket, hogyan látták mindezt akkor és mit gondolnak róla ma. Ráadásul ez az utolsó pillanat, hiszen hetvenöt nyolcvan éves emberekről van szó, akik már nem lesznek sokáig közöttünk. Nem ítélni akar a film, mert fogalmunk sincs arról, mi mit tettünk volna az ő helyükben, bármennyire is tisztában vagyunk azzal, mi lenne az ideális, a szép, az emberi.

filmhu: *Azon túl, hogy egy érdekes témáról van szó, van valami személyes kötődésed Kőszeghez?*

V.Zs.: A filmet akármelyik vidéki magyar kisvárosban leforgathattuk volna, ráadásul arra a kérdésre, hogy mi történt a helyi zsidókkal, ugyanilyen válaszokat kaptunk volna. Ugyanígy jószomszédi viszonyban voltak velük, miután azonban „elmentek” onnan, már kevésbé érdekelte őket a sorsuk. Kőszegen és környékén – a nyugati határsávnak ezen a szakaszán végig – '44 végétől zsidók ezreit gyűjtötték mukatáborokba. Ahogy a front haladt keletről nyugatra, az oda deportált zsidókkal ásattak sáncokat, tankcsapdákat, hogy megállítsák az orosz frontot. Utólag persze kiderült, hogy az egésznek semmi értelme nem volt, az orosz előrenyomulást csak mintegy fél órával tudta hátráltatni a sáncrendszer, amelynek kiásása során több ezer ember vesztette életét.

filmhu: *A filmben szó esik a helyi zsinagógáról is, mely kihasználatlanul, üresen áll a város közepén és arról is, hogy volt-e ott gázkamra...*

V.Zs.: Nagyon érdekelt minket az épület előélete, az elhagyott zsinagóga, mely olyan, mint egy seb a város testén. Bármennyire is szeretnénk volna, sajnos csak érintőlegesen esik szó róla, története nem fért bele a filmbe.

A gázkamráról mindig a szereplőink kezdtek el beszélni, kérdés nélkül is tagadták a létezését. Számunkra az volt az érdekes, hogy szavakon és kifejezéseken vitatkoztak, nem kifejezetten a tényen, hogy a táborban az utolsó napokban a legsúlyosabb betegeket gázzal ölték meg. Bár többen a szereplőink közül magát a tényt is kétségbe vonták, pedig ezt sok túlélő vallomása is megerősítette. A vita mégis inkább arról folyt, hogy volt-e „gázkamra” vagy nem, és tulajdonképpen mit is nevezünk gázkamrának. Szinte a város szegényének tekintették a gázosítást, és ettől a „szégyenfolttól” próbáltak megszabadulni a tagadás által. Az öldöklésnek ehhez a módjához igazán semmi közük nem volt az ottlakóknak, mégis ez az egyik legfájóbb pont ma is.

filmhu: *Neved még kevéssé ismert a magyar dokumentumfilmek szakmában, részben a fiatal korod miatt is. Milyen iskolákban végeztél, hol tanultad meg a szakmát, miket dolgoztál eddig?*

V.Zs.: Az ELTE-n végeztem, kommunikáció és magyar szakon, eleinte az írott sajtóban dolgoztam, később televíziózásra szakosodtam. Az egyetem után megpályáztam egy amerikai ösztöndíjat, elmentem három évre az USA-ba. Két évig jártam a UC Berkeley-re, ahol masters fokozatot szereztem újságírásból, dokumentumfilmzésre szakosodva. Megtanultunk mindent, ami ezzel kapcsolatos, kamerázni, hangot felvenni, rendezni és a második év végén mindenki készített egy diplomafilmet. Ez egy 26 perces rövidfilm volt, amit mi magunk forgattunk, vágunk és rendeztünk. A két éves képzés után egy évet még kint töltöttem, New Yorkban kezdtem el dolgozni a New York Times Televíziójánál, ahol dokumentumfilmeket készítettünk. Én egy kórházas sorozatban vettem részt, mely kicsit hasonlított a Vészhelyzet-re, csak ott igazi szituációkat vettünk fel, orvosokat követtünk nyomon munka közben. Egyszemélyes forgatóstábként dolgoztunk, mindenkinek volt egy kis digitális kamerája, egyszerre voltunk rendezők, operatőrök, riporterek: videojournalist-nak hívtak minket. Az akciókövetésen túl ott tanultam meg, hogy milyen elemek kelljenek a történethez, mit muszáj megkérdeznem és felvennem, hogyan épül fel a film. Miután hazajöttem, mindenképp szerettem volna folytatni a dokumentumfilmzést, nagy szerencsémre összetalálkoztam Almási Tamással. Nagyon szeretem a munkáit és nagyon közel áll hozzám az ő dokumentumfilmek módszere. A Valahol otthon lenni című filmjében és a Harmadik találkozásban is együtt dolgoztunk, rengeteget tanultam tőle.

filmhu: *Mit gondolsz, az Amerikai Egyesült Államokban vagy Magyarországon könnyebb a helyzete egy dokumentumfilm alkotónak?*

V.Zs.: Amerika és az angol nyelvterület óriási piac, ha elkészül egy film, bevételt is tud hozni. Magyarországon a televíziókban alig vannak dokumentum-programok, hosszabb kifutású filmeket bemutató műsor nagyon kevés van, független dokumentumfilmesként pedig még rosszabb a helyzet. Amerikában nem az állam finanszírozza a független filmeket, hanem magánalapítványokhoz lehet pályázni, és ha érdekli őket a film témája, adnak rá pénzt. Itthon mindenki az állami támogatásból akar megélni. Évente 80-100 film kap pár millió forintos állami támogatást, ennek ellenére, amikor a köztévét lead egy dokumentumfilmet, az szinte ünnepnap. Az elkészült filmek nagyon nagy részét sohasem láthatjuk. Ezekkel mi lesz? Hova tűnnek?

A másik nagy különbség is ebből adódik: itthon egy-két kivételtől eltekintve senki nem „főállású” dokumentumfilm készítő. Vagyis mintegy oldalvágányon, egyéb pénzkereső elfoglaltságok mellett készítenek az emberek dokumentumfilmeket. Így a szakma presztízse sem nagyon magas.

Amerikában megtanultam önálló szakmának tekinteni a dokumentumfilmzést. A nagy ötlet, a tehetség csak a szaktudás után jön. Azt hiszem, mindenkinek, aki ebben a szakmában dolgozik – és ez a televíziózásra is igaz – jót tenne, ha elsajátítaná az operatőri munka vagy épp a vágás alapjait. Ha nincs tisztában valaki azzal, hogy egy adott jelenetet milyen szögből, hogyan vegyen fel, vagy hogy a felvett képek hogyan fognak összeállni a kész filmbe, akkor hiába a tehetség.